

prepustila portugiška vlada tiste okroge, kodar se demant nahaja in spira. Pooblašteni intendantni so ljudem le na posebne pismene prošnje dovolili, vstopiti v demantni okrog, in še to le na kratek čas; na vse strani so razstavili straže, da čujejo nad okrožno mejo; kdor je iz okroga hotel izstopiti, preiskali so ga od glave do pete. Pozneje je vlada te sitnosti se vé da vsaj nekoliko odpravila.

Tudi v sedanjem času vidimo, da se taki regali nič kaj dobro ne obnašajo, kakor kaže velika tatvina srebernine v Příbramu na Českem, kjer se je vpričo cesarskih uradnikov več let sém več milijonov srebra pokradlo.

Da-siravno bi o marsikterem monopolu lahko marsiktero spregovorili, držimo se vendar le solnega monopola, kateri nam je zares vsem državljanom dobro osoljen.

Solni regal obsega pridelovanje soli in pa trštvo s soljo; in to vse prevzame država. Pridelovanje soli je pa jako različno; tū jo koj kopljejo iz solnatih gor, tam jo delajo iz slane morske vode, in zopet drugod imajo posebne solnine, kjer jo dobivajo. Kamnata sol se dobiva posebno v avstrijski državi v Vjelički.

Ker se tam pa tam sol precej lahko prideluje z malimi stroški, mislila je vlada nekterih držav že zdavnaj, lep dobiček zagotoviti si iz pridelavanja in razprodavanja soli.

Prvikrat je sol čez stroške draža postajala že za francozkega kralja Filipa v 14. stoletju, vendar je le za 1% ta kralj ceno povzdignil. Njegovi nasledniki so pa brez pomislika poviševali solno ceno, ker se jim je za državno denarnico najbolj priročni davek zdel; malo pred francosko revolucijo je funt soli veljal v nekterih kronovinah celó 33 kr. našega denarja! Po družih kronovinah je bila sol pa spet ceneja zato, ker še cela država takrat ni bila tako poedinjena, kakor dandanašnji; v srednjem veku je namreč bolj veljala decentralizacija, po kateri so poedine kronovine imele več pravice. Okolnosti so bile skoraj take, kakoršne pri nas pred 1848. letom; pa kaki so bili nasledki različnih pravic zastran solnega davka? Skrivaj so nosili sol iz ene kronovine v drugo, ter goljufali državno denarnico. Treba je bilo na Francozkem kakor na Avstrijskem velike straže, da je branila nepostavno trgovino s soljo. Četrty del vsega solnega davka so požrle straže in uradniki! Take prepovedi proste solne trgovine pa so imele še druge hude posledice; ljudje, ki so se skrivaj pečali s trgovino s soljo ali tobakom, morali so se velikokrat tepsti s cesarsko stražo. Dobro so na Slovenskem znani tobakarji in solarji, ktere je negospodarska prepoved zapeljevala k nepostavnemu početju.

Naj tū sem postavim, kaj je opazil neki popotnik po švajcarskih in tiroljskih planinah.

Nekega lepega jesenskega dne, tako pripoveduje, šel sem iz Chur-a, ki je glavno mesto švajcarskega kantona Graubünden. Koj pri velikih vratih naletim na Tiroljca, ki je nesel težko vrečo na hrbtu. Kaj je neki nesel? Bila je sol. Ko sem dalje vprašal, zakaj iz ptujega sol nosi v naše dežele, saj je mi sami obilo pridelujemo, izvedel sem čudne reči. Naša država namreč je takrat Švajcarjem sol prodavala veliko ceneje, kakor domačinom; na Tiroljskem je bila dvakrat, celó trikrat draža kakor v Chur-u na Švajcarskem. Zavoljo tega so naši ljudje na tistem sol kupovali (solarili), ter jo z velikimi nevarnostmi prinašali nazaj v naše kraje. Ta borni človek mi je pripovedoval, kako težki in nevarni so poti, po katerih morajo solarji hoditi, da se izognejo straži, graničarjem. Plezajo po skalah, kamor si žandarji ne upajo iti; marsikterega nesreča zadene ter pade v večni brezen, da ni več duha ne sluha po njem; domá pa ga željno pričakuje žena in otroci nazaj; ven-

dar vse čakanje je zastoj; zdaj je gotovo, da se mu je nesreča zgodila in joj, sol spet tirja novih solz! Takih prigodeb pa ni samo na Tiroljskem slišati, temuč tudi na Nemškem; tudi na Štajarskem je pred leti taka bila; vem se spomniti, ko so naši ljudje ob Sotli zahajali na Hrvaško po soli, ter jo vsem graničarjem nosili na naš kraj ravno kakor tobak. To je pa posebno, zarad česar se moramo čuditi, da je naša sol domá veliko draža, kakor na ptujem, da jo država svojim ljudem draže prodaja kakor ptujcem.

Vse te nenaravne prikazni bi nehale, ako bi se država odrekla solnemu monopolu ter prepustila privatnim možem vso trgovino s soljo. To je že zdavnaj tirjal v pruskem državnem zboru poslanec Kerst, ter je tehtno dokazal, da se po drugi poti po zvišani produkciji lahko pridobé tisti dohodki, ktere država zdaj dobiva iz solnega monopola, ter je sklenil svoj govor: „Razderite vse sponse, ki zadržujejo človeške moči, pred vsem pa odpravite solni monopol!“

Na Avstrijskem je cena soli jako različna. Pred desetimi leti je cent soli veljal 7—8 gold.; v avstrijski kronovini, kakor tudi v Vjelički 4—6 gold., na Ogerskem 5 gld., na Erdeljskem 3 gld., živinska sol pa do 2½ gld. S kterimi stroški pa se pridelava cent soli? To je tudi različno; sploh se lahko reče, da država potroši za en cent soli 40—80 kr. Ker se vsako leto poprek v našem cesarstvu prodá okoli 5 milijonov centov soli, je gotovo, da mora tudi čisti dobiček precej visoko narasti. Tako znašajo vsi solni dohodki po računu za leto 1856, 1857 in 1858 poprek vsako leto nekaj čez 28 milij. gold. Leta 1862 znašajo splošni (bruto) solni dohodki 39 milij. gold., čisti pa 32 milij.; ker je vseh Avstrijancev okoli 35 milij., pride na vsakega nad 90 krajc. solnega davka plačati; ena obitelj (familija), ki šteje 5—6 oseb, plačuje toraj 5 gld. davka za sol! Če premislimo, da je sol živa potreba zdravemu organičnemu razvitku, bodi si človeku, živinčetu ali rastlinam, moramo zeló obžalovati, da moramo tako drago si kupovati tisti živež, kateri nam je potreben kakor zrak. Od tod pa tudi pride, da se v razmeri z družimi državami pri nas tako malo soli porabi.

Na Avstrijskem pride namreč okoli 14 funtov soli na vsacega človeka, kar je na vse strani jako malo. V državah, ktere si morajo sol iz družih držav kupovati, kterim toraj pridelovani stroški više pridejo, kakor pri nas, ktere pa zopet prepustijo slobodno trštvo s soljo, kakor v Švajci, — tam je sol veliko ceneja in se je tudi veliko več potrosi, kakor pri nas, ki jo le lomimo, kakor kamenje. V Švajci namreč pride na vsacega stanovnika 33 funtov soli, to je bolj kakor dvakrat več kakor pri nas! Lahko bi še naše solne zadeve primerjali z razmerami družih držav; pa zdi se nam, da je vsak bravec prepričan, da velika cena kakove robe koli zavira njeno razprodavanje, nizka cena pa ga širi; kakor pa je pri vsaki robi, tako tudi pri soli.

Svět ipavskim vinorejcem.

Na Vrhpolji. J. M-tov.

Ker se bliža čas, ko bo treba rahlje sekati za prihodnje leto in vas slišim sém ter tje se pogovarjati in prevdarjati, kaj bo? — kako bo? — kam jo bomo pa letos udarili, da dobimo potrebno število rahelj? — vse je posekano itd., ne morem si kaj, da ne bi vam pri tej priložnosti nekaj nasvetoval, kar bi vam utegnulo veliko veliko rahelj prihraniti. Moj svět pa ne bo kakošna čisto nova reč; priporočalo se vam je večkrat in tudi ste se tega že nekteri poprijeli, le opomniti vas hočem: ali bi ne bilo dobro, da bi si nasadili

po plantah živih rahelj, da bi si zaplodili med trtami klenov?

Dokler je imel gozd še vès enega gospodarja — grajščino — ste, se ve da, zmirom dosti rahelj in kolcev nasekali, kajti sekali ste, kjer koli ste hoteli, nihče vam ni branil, toda zdaj, ko je gozd razdeljen in razkosan na posamezne soseske in še celó na soseskine dele — na vasí, zdaj to več ne bo šlo, zdaj bo treba skrbneje gospodariti z gozdom, česar ste se že sami prepričali. Nobena soseska ni dobila toliko „male meje“ — da od vélikega gozda ne govorim — toliko „sečen“, da bi si moglo leto za letom zadosti rahelj, kolcev, paladičev itd. nasekati. Eno ali dve leti se izhaja, tretje leto boste pa sekali paladiče za rahlje in šibe za paladiče, ker vam meja ne bo mogla tako hitro dorasčati. In kaj si koristite s tem — ne dosti, sami sebe sleparite: mejo boste uničili, tako, da čez kaj časa — morda ne bo dolgo! — ne bo moč ne ene rahlje usekati; trtam pa privezujete rahlje le za ime, le na oči. — Kaj ti bo držala rahlja, ker je trta močnejša od nje, in jo, če je količkaj vetra, za sabo potegne in na tla vrže, da leži vsa planta na tleh. Šaj je menda jasno, da ne povezujemo trt le zato, ker smo se navadili, ker so naši očetje tako delali, marveč zato, ker vemo, da je tega potreba, da solnce grozdje bolje ogreva in da tako lepše dozori. Privezovati je toraj treba trtam močne rahlje, in to iz dveh vzrokov: da grozdje, če je trta kaj prida obložena, že samo na tla ne zleze in tako ne le ne dozori, temuč celó segnjije, kadar je leto mokrotno, kakor letos; pa tudi zavoljo vetra, zavoljo burje, ki je v naši dolini domá in pogostoma pri grozdji, če tudi ima močno podporo, veliko škode napravi s tem, da ga omencá in osuje. Če že ne moremo popolnoma v okom priti temu, da bi ga ne osula, skrbimo vsaj, da rahelj ne polomi in tako vsega na tla ne zvrne. Kako pa bomo bolj skrbeli za to, kakor če nasadimo živih rahelj, ki bi v tleh ne segnjile, kot vsekane?

„E, šaj rahlje se bodo lahko kupile — bo morda kdo ugovarjal — šaj jih bodo Višinci, Podkrajci, Belarji prodajali po ceni, — šaj gremo lahko po-nje v Črničrh, Lomé itd., kaj bomo po gruntih mejo zasajali, da bi nam škodo delala?“ — Temu bi jaz to-le odgovoril: Res je, da se bodo rahlje kupile, ker gorjanom bo „mala meja“ ostajala, tega pa ne vem, ali jih bodo hoteli tako po nič dajati, kakor morda mislite. Ko ne boste rahelj v svojem imeli, vam jih ne bodo morda hoteli prav po ceni prodajati. Pa če bi jih tudi po ceni dobili, nekaj bi le morali šteti za-nje, morali bi jih hoditi daleč sekat, daleč vozit — morda bi se tega tudi naveličali. Tudi zna biti, da bi nekteri Črničrski in Lomovci radi zastonj(?) dali mejo izsekati, ker jim senožeti prerašča; al tudi to bi vam malo dobička prinašalo, kajti, če bi jih tudi v senožeti zastonj sekali, je znano, da bi morali nekaj plačati v soseskino blagajnico, da bi bilo treba veliko potrošiti za pripravo, in če nazadnje pomislite, koliko izmed vas ima živino, da bi tako daleč vozarili, da bi to mogli le premožnejši vinorejci, ne pa tudi siromaki (kje bi pa ti dobili rahelj, če ne v domači meji?), tedaj boste spoznali, da tudi to bi ne moglo dolgo trpeti. — Kaj je toraj storiti? — Jaz mislim, da sprevidite potrebo živih rahelj; da vam pa ne bodo delale tolike škode, zato je treba izbrati tako drevje, ki manj škoduje, in to je gotovo klén (Feldahorn).

Kléni bi se vsadili v grapo, kakor trte, po kake sežnje narazen, bi se s trtami vred slednje leto obrezovali in tako s trtami vred vzredili in razpeljali, da bi namestovali skoro vse rahlje, po plantah, za kolce in paladiče po vinogradih bi pa zadostovala „mala meja“, zlasti ker jih ni toliko potreba in ker bi tudi hitreje

priraščali, saj ni treba tako močnih, kot rahlje. Klénov za sadike bi gotovo Lahi dovolj donašali, pa šaj bi lahko tudi lastne drevesnice napravili.

Pri tej priložnosti bi vam tudi svetoval, da bi v jeseni kolce, ki so še za drugo leto za rabo, posebno jelove, shranjevali na suho, da bi vso zimo ne gnjili v zemlji. Tudi bi se vam jih pozimi toliko za drva ne pobralo. Ni dolgo, kar mi je skušen mož rekel: „Pri meni mora o „bendimi“, kdor zadnji pri kolcu obere, kolec izdreti; slabi se potem sežgejo, dobri se spravijo na suho.“ — To je gotovo pametno!

Šolske stvari.

Šolska sporočila.

17. Letno sporočilo glavne šole Ipavske.

Gosp. L. Hiti, vodja ipavske glavne šole in začetnik zalih „letnih sporočil“ namesti samih suhoparnih imenikov, nas je tudi letos razveselil s svojim čisto slovenskim sporočilom, v čegar vvodnem sestavku, ki mu je naslov „Prvi razred“, tehtna vodila daje učiteljem, kako da imajo sprejeti učence prvega razreda, kako ž njimi ravnati in kako potem učiti jih kazavni in krščanski nauk, pisanje, branje in računstvo. Kaj da ga je napotilo o tej stvari govoriti, to nam pové v prvem oddelku svojega spisa, ki se tako-le glasi: „Mnogokrat se sliši tožiti, da učenci glavnih šol premalo podučeni prestopajo v višje razrede, kjer se poduk ne more nadaljevati s takim vspehom, da bi bilo mogoče vstreči tudi gimnazijskim tirjatvam. Tako se pritožujejo učitelji glavnih šol, naposled se grajaven glas sliši še iz gimnazij, kajti nikdo noče kriv biti slabega napredka svojih učencev, slehern svojega sprednika dolží, tako da nazadnje breme vseh pregreškov sloni skoro le na učitelji prvega razreda.“ — Ta glavna šola je imela 5 učiteljev in 410 učencev in učenk; učila je se v njej zraven navadnih predmetov tudi sadjoreja, sviloreja, vinoreja, čbelarstvo in gospodinjstvo. Tako je prav!

Národno-politične stvari.

Vlada, uresniči ravnopravnost!

Kakor po drugi Evropi, tako je tudi v Avstrii vladajoča ideja današnjega časa národnost. Ali posebne okolnosti našega cesarstva so storile, da ona pri nas drugače deluje ko drugod. Ko se namreč na Laškem, na Nemškem itd. poganjajo za to, da bi združili vse národne dele v eno telo, v eno celoto, večina avstrijskih narodov ne zahteva družega, kakor ravnopravnost. In to je bistvena, značajna črta národne ideje avstrijske. Ravnopravnost je gêslo, ki se razlega vkljub vsem strašilom, vsemu zatoru vladnemu več neg svojih trideset let, zdaj tiheje zdaj glasneje od enega konca cesarstva do družega. Ravnopravnost tedaj djan-sko uresničiti, to je neobhodno potreba, pa tudi glavni del tiste naloge, ktero ima današnji dan avstrijska vlada dopolniti.

Naši dosedanji državniki (Staatsmänner) so dobro slišali glas, ki je tako mogočno odmeval po cesarstvu, in ni ga bilo važnejšega hipa v naši novejši zgodovini, da se ta glas ne bi javno pripoznaval. Vsak novo nastopajoči minister nam je s slovesno besedo v svoji okrožnici zagotavljal národno ravnopravnost. Pa žali Bog! Bilo je vse le prazna beseda! Še nam po ušesih doné zagotovila Schmerling-ovega „Rundschreiben-a.“ Nesrečna nemška politika je vzrokovala, da možje, ki so držali državno krmilo, gledajoč niso videli, in slišéč